

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Filologie Română
„A. Philippide”

Asociația Culturală
„A. Philippide”

PHILOLOGICA JASSYENSIA

Anul IX, Nr. 2 (18), 2013

Editura Tracus Arte

București, 2013

Roxana MUNTEANU, *Elemente de poetică simbolic-mitică în romanul contemporan românesc*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2012, 326 p.

Contribuția de față, reprezentând varianta ușor remaniată și îmbunătățită a tezei de doctorat, se situează în siajul altor lucrări de mare relevanță atât pentru studiile lingvistice, cât și pentru cele de poetică și hermeneutică aplicată, semnate de „integraliști” clujeni, precum Emma-Tămăianu Morita, Lolita Zagaevschi-Cornelius, Oana Boc, Maria Ștefănescu, Cornel Vâlcu, Cristina Pop, Simion Doru Cristea.

Cartea Roxanei Munteanu ilustrează un vechi și mereu actual deziderat al cercetării literare, formulat cu peste un secol în urmă, și care viza conjugarea științelor limbii cu științele literaturii și ale culturii. După cum se știe, începând cu Școala formală rusă cercetarea literaturii este de neconceput în afara cercetării limbii, însă realizarea optimă acestui deziderat depinde de modelul lingvistic utilizat, în corelație directă cu modul de înțelegere și defini a limbajului. Studiile cercetătorilor integraliști de la Cluj (lingviști, poeți, filosofi ai limbajului), care se întemeiază pe lingvistica integrală și lingvistica textelor elaborate de Eugeniu Coșeriu, demonstrează, pe diferite paliere ale cercetărilor dezbaterilor teoretice, că integralismul este în măsură să furnizeze viziunea și cadrul epistemologic cel mai potrivit pentru abordarea limbajului operelor literare. Integralismul este îmbrățișat numai după serioase și sofisticate exerciții de evaluare a acestei paradigme, ceea ce secolul al XX-lea a avut mai puternic: de la propunerile structuralismului la cel generativismului, de la semantica cognitivă la lingvistica pragmatică, de la antropologia poetică până la hermeneutica filosofică și filosofia artei.

Cartea *Elemente de poetică simbolic-mitică în romanul contemporan românesc* pornește, de asemenea, de la lingvistica integrală și de la lingvistica textului, conjugând adecvat – după cum o cer textele literare cu potențial simbolic-mitic – cu teoria blași metaferei, reinterpretată în spațiul *poeticii culturii*, dezvoltată în mod particular în România de către lingvistul și poeticianul Mircea Borcilă. La aceste principale premise se adaugă perspectivele poeticii naratologice și ale hermeneuticii (în viziunea lui Paul Ricoeur), precum și unele date venind dinspre științele imaginarului, psihanaliza elementelor etc., ca să ne oprim la reliefurile teoretice cele mai pregnante. Cu aceste temeuri cartea propune o abordare fără precedent a câtorva romane contemporane românești aparținând lui Nicolae Breban (*Drumul la zid*), Dumitru Radu Popescu (*Vânătoare*

Ștefan Bănuțescu (*Cartea Milionarului*), toate situabile în perimetrul textualității literare de tip simbolic-mitic.

Privită global, cartea *Elemente de poetică simbolic-mitică în romanul contemporan românesc* reprezintă și o demonstrație a superiorității poeticii integraliste față de alte poetici de inspirație lingvistică (formală, structural-semiotică, generativistă etc.), întrucât nici o altă poetică nu pare la fel de capabilă să descrie și să evalueze fenomenul *poeziei* atât pe latura lingvistico-estetică, cât și pe latura mitico-simbolică și larg culturală. Opțiunea pentru *poetica antropologică a culturii* (în termenii și viziunea profesorului Mircea Borcilă, șeful Centrului de Studii Integraliste de la Cluj) nu se face fără confruntarea și compararea prealabilă a mai multor tipuri de poetică (în special naratologică) cu unele concepții hermeneutice conjugate cu poetica (aparținând cu precădere lui Paul Ricoeur), precum și cu unele ramuri ale hermeneuticii miturilor, ca *mitocritica* și *mitanaliza* (în fundamentarea lui Gilbert Durand). Dacă de la celelalte tipuri de poetică autoarea preia (precum de la Ricoeur) ceea ce îi servește direcției de cercetare pe care și-a fixat-o, de mitocritică și de mitanaliză se desparte în termeni fără echivoc, din cauza viziunii total diferite pe care le au acestea asupra imaginarului și elementelor lui subsecvente (mituri, simboluri etc.). De fapt, prin această decizie, autoarea evocă – fără să insiste – un tip de vulnerabilitate specifică studiilor culturale aplicate literaturii, vulnerabilitate a cărei origine se află în ignorarea esenței lingvistice a faptelor culturale și literare.

Un al treilea aspect important al performanței științifice atinse de autoare în lucrarea *Elemente de poetică simbolic-mitică în romanul românesc contemporan* este reprezentat de excelența demersului hermeneutic aplicat unor „texte eminente” (în termenii lui Gadamer, doar asemenea texte merită atenția hermeneuticii!) din literatura română contemporană. Se remarcă cu deosebire respectarea consecventă a unui principiu hermeneutic îndrăgit de Hans-Robert Jauss, conform căruia istoria literară trebuie să includă și istoria receptării literaturii. Analizele făcute celor trei romane sunt coroborate – și acest lucru se întâmplă pe tot parcursul tezei – cu rezultatele altor explorări, realizate fie pe terenul criticii de întâmpinare, fie în exegeze de anvergură ale prozei românești contemporane. Răbdarea (benedictină) cu care autoarea a citit și evaluat diversele interpretări anterioare ale romanelor, citând aproape orice putea fi citat în sprijinul înțelegerii proprii, nu este depășită decât de priceperea cu care își întrerupe discursul propriu pentru a face loc, atunci când e cazul, vocii altor exegeți. Din perspectiva acestui ultim punct de vedere, demersul hermeneutic realizat de doamna Roxana Munteanu reprezintă și un moment de bilanț (provizoriu, ca orice bilanț întreprins pe acest teritoriu) și de sinteză a lecturii superspecializate a romanelor *Drumul la zid*, *Vânătoare regală*, *Cartea Milionarului*.

Lucrarea este structurată în patru mari secțiuni: I. *Funcții textuale metaforice ale drumului în romanul „Drumul la zid”* (p. 56–82); II. *Strategii metaforice la nivelul macrotextual* (p. 83–125); III. *Anthropos, Cosmos și Logos în „Cartea Milionarului”* (p. 126–175), și IV. *Modele cronotopice* (p. 177–281), precedate de o consistentă *Prefață*, semnată de Mircea Borcilă (p. 11–17), ca și de două capitole cu caracter propedeutic: *Premise* (p. 18–33) și *Circumscrierea nucleelor generative* (p. 45–55).

În *Premise*, doamna Roxana Munteanu își motivează, mai întâi, alegerea scriitorilor interpretați prin tipul de roman creat: antimimetic sau fals-mimetic, „mitic”, „corintic”, apropiat de romanul faulknerian (mai cu seamă romanul lui D.R. Popescu) dar și de „realismul magic” etc. Acest tip de proză pretinde, susține dânsa, o lectură specială, mai precis o (re)lectură ghidată și (in)formată de *poetica antropologică a culturii*: „am găsit în proiectul unei poetici a culturii – dintr-o perspectivă ce urmează a fi precizată [...] – cadrul teoretic pentru această lectură specială. Considerăm că instrumentele și conceptele oferite aici permit iluminarea interioară a textelor și desfășurarea plenară a ceea ce ele sunt: creații culturale prin cuvânt. De asemenea, vom arăta că textele alese se încadrează într-o anumită

epicologie, simbolic-mitică. Astfel, prin analizele noastre încercăm să contribuim la fundamentarea unui fragment în cadrul acestui vast proiect, și anume poetica simbolic-mitică" (p. 20).

Reinstituirea perspectivei juste asupra limbajului în general și asupra limbajului poetic în special este urmată de necesara și obligatoria „trecere de la «competența expresivă» la «competența poetică», de la lingvistica textului (având ca obiect posibilitățile generale de comun al semanticii textului" (p. 37).

De altfel, așa cum va declara autoarea în paragraful ce urmează, „acesta ar fi punctul unghiular în care doctrina integralistă se deschide înspre metaforologia blagiană, oferindu-i în același timp și o bază conceptuală viabilă" (*ibidem*). Pe urmele și parțial în termenii lui Mircea Borcilă, doctoranda găsește că, în fapt, „conexiunea axială" Coșeriu-Blaga reprezintă aici „fundamentul întemeierii unei poetici a culturii, ca o teorie generală a creativității umane sau ca sferă translingvistică a creativității poetic-culturale" (p. 37-38).

În cadrul epistemologic evocat, autoarea identifică (urmând parametrii „poeziei discursive" în viziunea lui Mircea Borcilă), la nivelul de adâncime al textului poetic, *nucleele generative*, iar la nivelul de suprafață, *dinamica metaforică*, ultima implicând trei tipuri de strategii: *diaforică*, *endoforică* și *epiforică*. În trecerea de la lingvistica textului la poetică, se ocupă de *Funcțiile textuale metaforice ale drumului din „Drumul la zid"* (p. 56-82), capitol cu care, practic, se deschide demersul de poetică a culturii și de hermeneutică a sensului, care reprezintă miza principală a acestei lucrări și spațiul ei de maximă relevanță.

Dacă în primul capitol de hermeneutică aplicată, opțiunea autoarei pentru modelul teoretic al funcțiilor metaforice elaborat de Lolita Zagaevschi-Cornelius este de cel mai bun augur, nu același lucru l-am putea spune despre alegerea textului brebanian ca domeniu de aplicație, text suspectat de „inflație metaforică". După cum se știe, în artă, excesul trădează întotdeauna o insuficiență, însă „inflația metaforică" nu este nici pe departe singura insuficiență a textului brebanian. Anumite oscilații ale autoarei în descrierea și identificarea cîmpurilor referențiale specifice își au originea în vulnerabilitățile de fond ale romanului investigat, însă acestea nu sunt de natură să afecteze atingerea țintei propuse, respectiv, demonstrarea tezei potrivit căreia „metafora în planul sensului nu există pentru ea însăși, ci pentru a contribui la sensul textual, integrându-se într-o structură corespunzătoare rețelei de sens din palierul respectiv" (p. 80).

Secțiunea a doua a cărții, *Strategii metaforice la nivelul macrotextual*, este consacrată investigării *nucleelor generative*, urmărite la nivelul de suprafață al textelor prin descrierea strategiilor specifice dinamicii metaforice în trei subcapitole: *Diaforicul – ecuația identificatoare*, *Endoforicul – perspectivarea trans-semnificațională* și *Epiforicul – transgresiunea orizontică*. Consecințele acestei fertile opțiuni sunt elocvente în cel de-al doilea mare capitol al secțiunii pe care o discutăm, intitulat *Trasee metaforice în „Vânătoarea regală"*. Din punctul nostru de vedere, acesta este primul dintre multele capitole captivante sub aspectul informațiilor culturale și literare implicate în analize, în asociere cu un un stil exegetic bine stăpînit, probând, pe alocuri, un veritabil rafinament al interpretării.

Identificarea și clasificarea *câmpurilor referențiale* în funcție de izotopiile *Anthropos*, *Cosmos* și *Logos* au ca domeniu de aplicație un roman singular al literaturii române, *Cartea Milionarului* de Ștefan Bănulescu. De câmpurile referențiale organizate în funcție de cele trei izotopii doctoranda se ocupă în secțiunea a treia a cărții (*Anthropos*, *Cosmos* și *Logos* în *Cartea Milionarului*), mai extinsă decât primele două. Deosebit de interesante în secțiunea a treia sunt capitolele *Cartea – scriitura salvatoare* (p. 154) și *Epifania Logos-ului* (p. 156-159).

Sub aspectul deschiderii cultural-literare, de mare însemnătate – în ansamblul lucrării, nu doar în această secțiune – mi se pare a fi interpretarea elementelor de intertextualitate (de altfel implicate în proiectul de lingvistică a textului), destul de numeroase și consistente în

operele supuse analizei (poate și pentru că intertextualitatea este asumată în mod programatic și de către prozatorii români contemporani).

Secțiunea a patra a lucrării, cea mai amplă, intitulată *Modele cronotopice*, este consacrată studierii sensurilor textelor literare la cel de-al treilea palier semantic, cel reprezentat de „modelele cronotopice globale”. Termenul *modele cronotopice* se revendică din conceptul de *cronotop* al lui Mihail Bahtin (definit ca „ansamblu spațio-temporal”), ca și din dezvoltarea acestuia de către cercetătorul român Ion Istrate, de la care autoarea preia înțelesul de „model de construcție referențială globală a lumii textului, redimensionat în imaginar” (p. 177).

Analizele subsecvente acestor modele teoretice sunt edificatoare din mai multe puncte de vedere. Ca de atâtea ori când este vorba despre interpretările concrete de text, autoarea se întrece pe ea însăși prin suplețea stilului exegetic, precizia detaliilor și caracterul sugestiv al subtitlurilor date numeroaselor secvențe ale amplului său demers hermeneutic. Remarcabile sunt: *Îmbolnăvirea timpurilor, Carnavalescul lumii*, întreg capitolul *O altă ordine a lumii* (consacrat romanului *Vânătoarea regală*), precum și „*Generalul*” *Glad, Împărăteasa fără împărăție, Demiurgul decăzut: Polider* (vizând *Cartea Milionarului*), dar și *O lume în așteptare, „Însemnarea” alesului, Eternizarea în efigie* (fixate pe analiza romanului *Drumul la zid*).

Concluziile lucrării *Elemente de poetică simbolic-mitică în romanul contemporan românesc* repertoriază principalele rezultate atinse în demersul întreprins, subliniind faptul că „funcția simbolic-mitică” se dezvoltă în cel mai pregnant mod la „nivelul configurării globale a modelelor cronotopice”, motiv pentru care autoarea revine – în contextul unei sinteze recapitulative – cu o suită de reprezentări grafice ale cronotopilor α , β și γ în cele trei romane analizate. Fără a putea intra în detalii, două sunt concluziile de bază ale acestei concentrate recapitulări: „modelul de construcție referențială se dovedește a fi, în mare parte, unul simbolic” în romanele analizate și: „există o legătură intimă între aceste modele cronotopice și sensul metaforic ipostaziat, deoarece lumile ficționale nu pot fi gândite decât prin corelarea cu sensul creat, cu o latură plastică, sensibilă a acestuia” (p. 285). La acestea se adaugă, în final, câteva fine „disocieri stilistice” (în termenii autoarei, în ceea ce privește, credem că ar fi vorba mai degrabă de *disocieri stilistice-poetice*), pe care le face cu privire la tipul de „realism magic” pe care l-ar ilustra fiecare dintre prozatorii analizați. Conform acestor disocieri, *Vânătoarea regală* s-ar încadra în „real-fabulos”, *Cartea Milionarului* ar pendula „între un real multiplicat și (un real, n.n.), în aceeași măsură, «suspendat», iar *Drumul la zid* ar pune în lumină un tip de „*infra-real*” (p. 286–288).

Legitimătatea demersului științific, conferită de buna articulare a fundamentelor teoretice, mulțimea, varietatea și finețea interpretărilor micro- și macrotextelor literare reprezintă tot atâtea elemente care atestă importanța cărții *Elemente de poetică simbolic-mitică în romanul contemporan românesc*, semnată de Roxana Munteanu.

Lucia CIFOR
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România

Patrice PAVIS, *Dictionary of Theatre*, translated by Nicoleta Popa-Blanariu and Florinela Floria, Iași, “Fides” Publishing House, 2012, 492 p.

Crucial name in the field of European theatre studies, Patrice Pavis enters the Romanian cultural space with one of the most relevant books published in 2012. The event is possible due to Nicoleta Popa-Blanariu and Florinela Floria, Ph.D. lecturers at Vasile